

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г.С.СКОВОРОДИ**

ЧЖАН СІНЬ

УДК 130.2:37.01 (477)

**РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
У ПРОСТОРІ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ**

09.00.10 – філософія освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

ХАРКІВ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – кандидат філософських наук, доцент
Боднар Ксенія Анатоліївна,
Національний педагогічний університет імені
М.П. Драгоманова,
доцент кафедри соціальної філософії, філософії
освіти та освітньої політики.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Триняк Майя Вікторівна,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди,
професор кафедри філософії;

кандидат філософських наук,
Петрова Людмила Олександрівна,
Харківський університет повітряних сил імені
Івана Кожедуба, учений секретар.

Захист відбудеться **26 грудня 2017 р. о 12:00** годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.053.07 у Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди за адресою: 61002, м. Харків, вул. Алчевських, 29, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди за адресою: 61168, м. Харків, вул. Валентинівська, 2, ауд. 215-В.

Автореферат розісланий 26 листопада 2017 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

М. О. Дроботенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. У добу глобалізації ускладнюються процеси формування і репрезентації національної ідентичності. Сучасні складноструктуровані суспільства є мультикультурними у широкому сенсі, бо поєднують традиційні форми мультикультурності з перспективою новітньої мультикультурної контингентності. Хоча азійський мультикультуралізм через домінування традиційних форм соціалізації дещо відрізняється від європейського, але вони мають спільні риси, поєднуючи оптику космополітичної перспективи з національним баченням свого місця у соціальному, культурному й освітньому універсумі. В освітньому просторі усе це без належного з'ясування ситуації, у якій знаходиться адресат освітніх та виховних практик, може дезорієнтувати людину, спричинити соціальні і культурні патології, які можуть стати незворотними. Одним з ефективних чинників запобігання таких патологій є мова. Взаємоузгодженість національних і наднаціональних регулятивів мовного багатоголосся в освітньому просторі є підґрунтям для формування національної ідентичності у сучасних мінливих соціокультурних контекстах.

У цьому ракурсі актуалізується також освітній вимір мовного питання у контекстах інтеркультурної комунікації та у площині формування національної ідентичності. Інструментальне застосування мови та її екзистенційний статус здатні утворювати когнітивні дисонанси, руйнувати міжпоколінні зв'язки, створювати численні конфліктогенні ситуації як у просторі освіти, так і за його межами. Дослідження цього моменту додатково актуалізує тему цього дослідження.

Особливо актуальною тема дослідження стає в умовах прискорення міграційних потоків національних студентських популяцій у напрямку зі Сходу на Захід. Освітні та наукові стажування, обміни студентською та учнівською молоддю можуть провокувати кризи ідентичності, які долаються не в останню чергу через зняття мовних бар'єрів. Цими міркуваннями обумовлено вибір теми дослідження, яка заповнює низку так званих «сліпих плям» у проблемному полі сучасної філософії освіти, трансверсальності лінгвістичних інтерпретацій якої приділяється все ще недостатньо уваги попри існування значного доробку у площині дослідження різних аспектів феномену ідентичності.

Проблема ідентичності у її різних вимірах та аспектах розроблялася вітчизняними та закордонними вченими досить глибоко і розмаїто, зокрема і у розрізі набуття національної ідентичності. Передусім, слід згадати праці таких філософів світового рівня як Б.Андерсен, Е.Балібар, Ю.Габермас, Е.Сміт, а також вітчизняних дослідників, таких як П.Гнатенко, М.Єгупов, В.Калуга, М.Козловець та інших. Крім того, тему набуття національної ідентичності завдяки освіті спеціально досліджували В.Андрущенко, Т.Жижко, В.Кремень, М.Михальченко, В.Савельєв та інші.

Ціннісні засади набуття соціальної ідентичності на гуманістичних засадах досліджували представники так званої гуманістичної психології, ідеї яких набули згодом широкого філософського переосмислення. Основною характеристикою гуманізму при всіх його змінах в історичному розвитку була і залишається людяність, і при цьому центральним моментом в ній виступають спрямованість у майбутнє, до вільної реалізації своїх творчих потенцій (Г.Оллпорт, А.Маслоу), віра в себе і можливість досягнення «Я-ідеального» (К.Роджерс).

Системний аналіз взаємозв'язку духовних (як ціннісних) та матеріальних (як переважно функціонально зумовлених) характеристик освітнього процесу здійснюють також представники критичної педагогіки П.Фрейре, І.Ілліч та близькі до них за ідеями Р.Ліктмен, К.Ліч, Г.Маркузе, Р.Пребіш, Ч.Рейч, Р.Якобі. Концептуально на системних засадах зв'язки ціннісних та функціональних аспектів освіти та соціальної ідентифікації представлені у символічному інтераціоналізмі (Дж. Мід, І. Гофман) та соціолінгвістиці (Б.Бернстайн).

У сучасних соціально-філософських та філософсько-освітніх дослідженнях ролі національної мови в освітньому просторі (Н.Замкова, Р.Сеник, Ф.Шандор, О.Яковлева та інші) також недостатньо повно розкрито її освітній потенціал у його взаємозв'язку з функціями надання соціальної ідентичності.

Все це зумовило необхідність спеціального соціально-філософського дослідження ролі національних мов як чинників формування ідентичності особистості та суспільства.

Об'єкт дослідження – репрезентації національної ідентичності в умовах мультикультуралізму.

Предмет дослідження – специфіка та основні тенденції мовних репрезентацій національної ідентичності у просторі сучасної освіти.

Мета дисертаційного дослідження полягає у визначенні особливостей та основних тенденцій самоствердження національної ідентичності у наднаціональних освітніх просторах.

Вказана мета вимагає послідовного розв'язання **наступних завдань**:

- проаналізувати світоглядні відмінності східної та західної освітніх моделей;
- охарактеризувати основні умови реалізації ціннісного потенціалу української мови в освітньому просторі України;
- уточнити статус релігійних цінностей у національному освітньому просторі;
- проаналізувати базові критерії національної ідентифікації в умовах глобалізації на матеріалі української культури;
- уточнити потенціал досвіду організації і функціонування освіти у культурах Сходу;

- на основі філософсько-освітніх імплікацій О. Новіцького виявити транстемпоральні чинники формування ідентичності в освітньому просторі;

- проаналізувати гуманістичний характер соціально орієнтованої філософії освіти та визначити її роль у формуванні та репрезентаціях національної ідентичності;

- охарактеризувати роль лінгвістичної культури у запобіганні патологій формування національної ідентичності у просторі освіти.

Методи дослідження. Методологією даного дослідження є комунікативна філософія як теоретична та аксіологічна позиція, яка дає можливість розкрити мовно-комунікативні засади здобуття ідентичності особистістю в сучасних мультикультурних соціумах.

На цій методологічній основі також використано такі методи: аксіологічний (для виявлення базових цінностей набуття ідентичності особистості та українського народу); системний аналіз (для виявлення взаємозв'язків між системою освіти та іншими соціальними системами – економіки, політики, права тощо); інституційний аналіз (для виявлення інституційного підґрунтя мовних репрезентацій національної ідентичності).

Методологічний характер мали також окремі ідеї філософії західного неомарксизму (щодо подолання відчуження особистості за умов глобалізації чинників соціальної репресивності) та комунітаризму (для виявлення локальних ціннісних структур, які забезпечують духовні основи для збереження національної ідентичності).

Наукова новизна дослідження полягає у концептуалізації трансверсальних мовних репрезентацій національної ідентичності у глобальному і локальних просторах сучасної освіти.

Уперше:

- проаналізовано освітню модель, орієнтовану на формування ідентичності особистості на засадах оптимізації її споживчих потреб (на прикладі суспільств буддистської економіки), на противагу освітньої моделі, орієнтованої на штучну максимізацію споживчих потреб особистості (характерну для західних суспільств);

- визначено, що збереження і ствердження національної ідентичності у глобальному освітньому просторі через її мовні репрезентації може здійснюватись як за моделлю мовної закритості (капсуалізації), так і через трансверсальні комунікативні переходи у глокалізованих освітніх просторах з розширеною мережею інтеркультурних освітніх комунікацій.

Уточнено:

- поняття множинної ідентичності (multiple identity), яке не суперечить поняттю національної ідентичності, а фіксує мовне багатоголосся її національних репрезентацій у глобальному освітньому просторі, обґрунтована вимога дотримання горизонтальних зв'язків між цими репрезентаціями і

запобігання їх ієрархічного структурування, яке може спричинити руйнацію демократичних підвалин суспільного життя;

– роль релігійних цінностей у постсекулярних суспільствах, які латентно пом'якшують ризики множинної ідентичності в освітньому просторі мультикультурних суспільств і дозволяють здійснити інтеграцію національних систем освіти в наднаціональні освітні простори без втрати національної ідентичності;

– конструктивний потенціал можливого використання в Україні досвіду надання освіти у культурах Сходу, зокрема – для визначення ціннісно-світоглядних засад здобуття ідентичності особистості у гармонії з утвердженням ідентичності суспільства. Соціальна інтеграція суспільства потребує легітимації її системних інтеграцій – це завдання покликане виконувати національна мова зі статусом державної;

– на комунікативних засадах гуманістичний характер сучасної соціально орієнтованої філософії освіти, а саме – духовну роль мови як засобу встановлення діалогічних, довірливих і демократичних відносин у педагогічному процесі як процесі формування особистості та підготовки майбутніх соціальних змін засобами освіти;

– актуальність ідей Ореста Новицького щодо духовних підвалин самоідентифікації особистості, зокрема – ціннісна реабілітація релігії у її примиренні з філософією як невід'ємного елемента виховання особистості з високим рівнем світоглядної культури.

Набуло подальшого розвитку:

– роль базових комунікативних структур у формуванні ідентичності особистості та мовної репрезентації на основі розрізнення обмежених та опрацьованих мовних кодів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації відображено в 9 публікаціях, з них: 8 наукових статей, опублікованих у вітчизняних фахових виданнях з філософських наук, 1 – стаття у зарубіжному фаховому виданні.

Основні теоретичні положення та висновки дисертаційного дослідження обговорювалися на спільних засіданнях кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, та низці науково-теоретичних і науково-практичних конференцій, а саме: «Проблеми розвитку науки та освіти: теорія і практика» (м.Київ, 29-30 квітня 2016 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Нові завдання суспільних наук у XXI столітті» (м. Київ, 17- 18 червня 2016 р.), IV Всеукраїнська наукова конференція «Філософія як культурна політика сучасності» (м. Острог, 30 вересня – 1 жовтня 2016 р.) тощо.

Структура та обсяг дисертації. Відповідно до мети та завдань дослідження робота складається з одного тому, загальним обсягом 201 сторінка

(основна частина становить 7,5 друкованих аркушів), у тому числі додатків на 2 сторінках.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема і зміст дисертаційного дослідження є складовою частиною комплексної науково-дослідної теми кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова «Філософські засади єдності гуманітарних, природничих і технічних завдань в освіті сучасного вчителя» (затверджено наказом Міністерства освіти і науки України №732 від 27 жовтня 2006 р. та рішенням Вченої ради Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 5 від 22 грудня 2006 р.).

Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 11 від 23 лютого 2016 р.).

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів дослідження визначається тим, що в ньому вперше здійснено філософський аналіз національної мови як комунікативно-інтегративного чинника здобуття ідентичності. Обґрунтовано необхідність розширення дослідницького поля сучасної соціальної філософії та філософії освіти за рахунок включення досвіду розвинених країн Сходу, насамперед – Китайської Народної Республіки, як одного із світових лідерів не лише у сфері економіки, але і у сфері освіти. Виявлено додаткові теми освітнього співробітництва між Україною та Китаєм заради зміцнення міждержавних відносин та створення механізмів активного обміну освітнім досвідом.

Матеріали дослідження можуть бути використані для формування змісту навчальних дисциплін, таких, як «Соціальна філософія», «Філософія освіти», «Освітня політика», «Педагогіка вищої школи», «Порівняльна педагогіка», «Зарубіжні освітні системи» та інші.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У «Вступі» обґрунтовується актуальність теми дослідження, визначається ступінь її розробки у науковій літературі, об'єкт і предмет, мета і завдання дослідження та зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами, наводяться положення наукової новизни, які виносяться на захист, розкривається теоретична і практична цінність отриманих результатів, наводиться інформація про апробацію наукових результатів автора, наукові публікації, структуру і обсяг дисертаційної роботи.

У першому розділі **«Ціннісні засади виховання особистості у сучасній системі освіти»** з'ясовано методологічну значущість аксіологічного підходу філософії освіти до проблем ідентифікації особистості і суспільства.

У першому підрозділі першого розділу **«Взаємозв'язок педагогічних та суспільних завдань сучасної системи освіти»** розкривається перспектива

взаємопроникнення педагогічних та суспільних імперативів у структуруванні сучасного освітнього простору. Важливим аспектом створення соціальних умов успішної освіти є пріоритетне врахування викладачем потреб студента, в тому числі й мовних, пов'язаних з його національною ідентичністю, що не припускає уніфікації. Проте, підвищуючи цю автономію студента, Болонська реформа ризикує зменшити автономію викладача, адже створює залежність змісту викладання від попиту на освітньому ринку.

Від народження людина позбавлена якої-небудь завершеної поведінкової програми. Тому соціальна програма успадковується через виховання. Йдеться про передачу культурних і моральних традицій, цінностей, позитивного досвіду, накопиченого людством. Сучасний університет є місцем, де знання набувають інструментального характеру, а освіта, переставши бути елітарним явищем, все більше орієнтується на потреби ринку праці і технологічного розвитку.

У другому підрозділі першого розділу *«Критика залишкових впливів старої моделі освіти»* виявлено, що у процесі демократичних перетворень транзитивних соціумів, мова повинна йти не про винахід якихось нових цінностей, а перш за все про їхні переосмислення та переоцінку. Зі зміною соціальних умов життя, розвитком потреб суспільства і особистості трансформуються і педагогічні цінності.

Рівень розвитку гуманістичного педагогічного світогляду цілком залежить від накопиченого людського досвіду з реалізації транскультурних норм спільного життя: співробітництва, доброзичливості, чесності, лояльності і терпимості до іншого, слідування закону. Фундаментальність гуманістичних цінностей визначається тим, що вони не можуть розглядатися як щось вторинне, що відображає основні умови суспільного життя – якраз вони самі і є такими умовами. Гуманізація – ключовий елемент нового педагогічного мислення, затверджує полісуб'єкту, тобто комунікативну сутність освітнього процесу. Теоретичне осмислення закономірностей і принципів гуманізації освіти створює передумови не тільки для визначення стратегічного напрямку освітнього процесу, а й для того, щоби намітити тактичну програму реалізації його гуманістичних цілей.

У третьому підрозділі першого розділу *«Особливості сучасної версії гуманізму як ціннісної основи сучасної філософії освіти»* висвітлено положення, що соціальна філософія освіти має кілька варіативних моделей свого втілення. Згідно з «першою системною моделлю», соціальна філософія освіти та виховання – це галузь знань, яка використовує у виховній практиці ідеї різних соціально-філософських або філософсько-психологічних систем (прагматизму, екзистенціалізму, необіхевіоризму та інших), а також деякі соціологічні школи (Р.Берроу, Б.Шугерман, У.Кей і інші). «Друга системна модель» філософії виховання і освіти значною мірою пов'язана з позитивістською методологією (А.Брент, А.Харріс, а також почасти Л.Кольберг). Т.Бафффорд Д.Страйк, К.Еган розуміють філософію виховання як

спосіб передачі культурних цінностей від однієї епохи до іншої («третя модель»). «Четверта модель», інтегративна (П.Херст) вичленовує та інтегрує в собі виховний і поведінковий аспекти як філософських, так і соціологічних, педагогічних, етичних, психологічних та інших галузей знання як складової частини системи суспільного розвитку.

Також здійснено розрізнення під кутом зору різного розв'язання етичних проблем таких основних напрямів розвитку соціально-філософських концепцій освіти і виховання: консервативного, гуманістичного (який іноді називають раціоналізмом), ірраціоналістичного, сцієнтистсько-технократичного. В кінцевому рахунку існуючі на Заході соціально-філософські, соціально-психологічні концепції освіти, суспільного виховання і педагогіки націлені на формування та виховання людини, або інтегрованої в ту чи іншу суспільну систему (з різним рівнем свободи особистості і самоорганізації суспільства, – в залежності від ціннісних установок тієї чи іншої концепції), або, навіть того більше, – лояльної до існуючого ладу. Між ними є, однак, відмінність – як в розумінні тих моральних якостей особистості і характеру ціннісної орієнтації, які необхідно у неї сформувати, так і в методах досягнення основної мети виховання і освіти.

У другому розділі «Мовно-комунікативні засади виховання особистості у сучасному освітньому просторі» виявлено значущість мови як засобу комунікації та особливого духовно-ціннісного утворення для виховання особистості.

У першому підрозділі другого розділу *«Духовні та економічні засади самоідентифікації особистості»* виявлено зумовленість економічного успіху країни, а отже і економічних чинників самоідентифікації особистості від чинників духовних, у тому числі релігійних та мовних.

Соціальна комунікація критично залежна від економічних процесів у суспільстві. Як капіталізм, так і соціалізм мають свої сильні з економічного погляду сторони, однак крайнощі обох способів господарювання обмежують розвиток людського потенціалу. Сила капіталізму – у вільному ринку і змаганнях, які дають реалізувати потенційні можливості підприємців. Його явний недолік і дефект – експлуатація «сильними і жадібними» слабких для особистої матеріальної вигоди. Перевага соціалізму полягає в тому, що уряд або держава контролює і регулює економіку, в соціальному захисті, у контролі за збиранням та розподілом національного багатства. Однак, надмірні оподаткування здібних підприємців і старанних працівників на користь малоздібних і ледачих перешкоджають індивідуальним ініціативам і старанності. Серединний шлях буддистської економіки гарантує життєздатний розвиток, не пошкоджуючи і не вичерпуючи навколишнє середовище, не завдаючи шкоди людським ресурсам. Тобто механізм вільного ринку, конкуренція повинні розвиватися, не руйнуючи ані природи, ані людського суспільства. Буддистська економіка намагається максимально задовольняти

потреби шляхом оптимізації споживання, «західна» – орієнтується на максимальне споживання за допомогою оптимізації виробництва. Погоня за максимальним споживанням вимагає величезних зусиль і ресурсів. Підтримка способу життя, спрямованого на оптимальне споживання, вимагає менших витрат.

Певна перевага православ'я, як одного з факторів формування економічного світогляду, полягає в тому, що, гальмуючи розвиток і інновації, воно надає стійкість і витривалість до зовнішніх впливів – як позитивних, так і негативних. Православ'я має потенціал поєднати сильні ціннісні сторони західних і східних релігій. Успішне функціонування церков в Україні передбачає також їхню повагу до української держави – незалежно від конфесії. Це передбачає, зокрема, ведення служб державною мовою – не як обов'язок, а як більшою мірою добру волю самих церков.

У другому підрозділі другого розділу *«Філософські та релігійні чинники становлення особистості у науковому доробку О.Новицького»* виявлено значущість духовних чинників освіти як певної «вісьової цінності», яка зберігає свою значимість, незважаючи на невпинну модернізацію суспільства.

Філософія та релігія, за О.Новицьким, відрізняються за значенням та гідністю. Яким би не було значення філософського знання і гідність самої філософії, віра завжди вища від цього знання, а релігія – за філософію. Водночас, О.Новицький одним з перших запропонував використовувати феномен філософування для формування духовних і моральних цінностей особистості, тому що вважав філософію родоначальницею всіх наук, в тому числі і педагогіки. Саме О.Новицький вперше аргументовано показав вплив філософських ідей на формування особистості людини. Аналіз його науково-педагогічної спадщини дає підстави стверджувати, що вчений намагався методами філософії впливати на процес формування світоглядних поглядів і громадянської позиції молодого покоління.

У третьому підрозділі другого розділу *«Освіта як одна з основних комунікативних складових соціалізації особистості»* обґрунтовано суть переходу до суб'єкт-суб'єктної моделі побудови педагогічної взаємодії як такої, що передбачає живе і жваве освітнє спілкування, діалог, на основі якого настає поліпшення у студента власного бачення та інтерпретації проблем, розвиток його ціннісно-творчого, чуттєво-духовного самовизначення.

Проблемами української вищої освіти, які стали явними під час її приєднання до Болонського процесу є, передусім: застаріла матеріально-технічна база (брак сучасних технічних засобів і новітніх технологій в більшості вузів, недостатня комп'ютеризація ВНЗ тощо) та неузгодженість нової структури навчального процесу, яка передбачає збільшення самостійної роботи студента, з одного боку, і реального навантаження викладачів – з іншого. В останні роки в системі освіти проявляються тенденції – як вітчизняні, так і загальносвітові, – які певною мірою суперечать євроінтеграційному курсу. По-

перше, це різке зростання регіональної неоднорідності освіти в Україні і яскраво окреслена регіоналізація в цілому. По-друге, нова парадигма вищої освіти, яка зорієнтована не на кваліфікацію фахівця, а на його компетентність, ускладнює узгодженість прагматичної спрямованості європейської освіти з курсом на скорочення термінів навчання.

П.Орбан виділив основні чинники соціалізації, об'єднавши їх в три групи: макрофактори, що впливають на соціалізацію всіх жителів планети або дуже великих груп людей, що живуть в певних країнах (космос, планета, світ, країна, суспільство, держава); мезофактори – умови соціалізації великих груп людей (за національною ознакою (етнос); за місцем і типом поселення (регіон, село, місто, селище), за належністю до аудиторії тих чи інших засобів масової комунікації (радіо, телебачення, кіно тощо); мікрочинники – соціальні групи, які безпосередньо впливають на конкретних людей (сім'я, групи однолітків, мікросоціум, організації, в яких здійснюється соціальне виховання, – навчальні, професійні, громадські та інші).

Мова корелює передусім з мезофакторами соціалізації, адже вона є одним з визначних чинників національної ідентичності. Однак, не можна не враховувати також використання мови на макрорівні соціалізації – в усякому разі деяких мов, зокрема тих, які визнає світовими ООН (передусім, англійської, французької, іспанської, китайської, російської). Що ж стосується макрорівня, то тут роль мови як чинника соціалізації майже дорівнює мезорівню, з тією відмінністю, що на макрорівні не виникають нові мови, але національні мови набувають максимальної емоційної сили та інструментальності.

У третьому розділі «Освіта та релігія як чинники ціннісної самоідентифікації українського суспільства» виявлено сутнісну роль мови та освіти у становленні нової ідентифікації українського суспільства.

У першому підрозділі третього розділу «Людиноцентризм та розвиток громадянського суспільства як чинники становлення ідентичності у сучасному освітньому просторі» виявлено соціотворчий потенціал громадянського суспільства та нові перспективи самореалізації особистості як головної цінності розвиненого громадянського суспільства.

Людський вимір актуальних проблем вітчизняної соціально-філософської науки зумовлений сучасними суспільними потребами. Вирішення зазначених проблем вітчизняної суспільствознавчої науки передбачає пріоритетний розвиток таких її наукових напрямів, які предметом свого дослідження мають людину в нації і націю для людини. Йдеться про необхідність розроблення і впровадження у вітчизняну філософію освіти людиноцентристської методології сучасного націорозуміння, а не державоцентристської, що була притаманна радянській державно-правовій доктрині.

Права і свободи людини як важливі ціннісні орієнтири суспільного розвитку за своєю суттю історично формулювали і продовжують нормативно формулювати ті умови та способи співжиття людей, які є об'єктивно

необхідними для стабільності громадянського суспільства, для забезпечення гармонійної взаємодії індивіда та нації, суспільства, держави та природного середовища. Держава є демократичною настільки, наскільки її законодавство відповідає загально визнаним правам людини. Свобода розглядається як захист особистості від зовнішнього втручання держави, і обмеження впливу її інститутів на життя громадянського суспільства. При цьому акцентується увага на самодостатності останнього завдяки його здатності до саморегулювання. Володіючи громадянськими правами і політичними свободами, людина спроможна самотійно посісти у суспільстві те положення, на яке вона заслуговує і яке ще найбільше відповідає обсягу та якості реалізованого особистісного потенціалу.

У другому підрозділі третього розділу *«Роль культури та релігії у самоідентифікації українського народу: значущість спадщини Ореста Новицького»* педагогічна спадщина Ореста Новицького свідчить про те, що основними напрямками діяльності педагога є розумове і моральне виховання особистості. Він прагнув вказати своїм вихованцям на їх майбутнє призначення – бути справжніми та корисними членами суспільства і своєї Батьківщини. Філософія, за О.Новицьким, вимагає незмінного, суттєвого, а суттєве відображається в ідеях; філософія вимагає необхідного, нескінченного. А воно теж відображається в ідеях. Тому світ ідей – «батьківщина філософії». У питанні про корисність філософії Новицький займає позицію, згідно з якою корисне має сенс лише тоді, коли воно спрямоване на досягнення вищих духовних цінностей, оскільки людина живе лише задля того, щоб працювати, а працює, щоб жити по-справжньому, досягати істинних цілей свого життя.

У третьому підрозділі третього розділу *«Християнські цінності як «вісьова» ціннісна складова української моделі мовної освіти»* висвітлено, що соціальні та моральні цінності християнства слід розглядати у рамках суспільств європейського типу, до яких належить і Україна, розглядати як суспільну форму громадянської демократії, а неомарксизм і християнський соціалізм як систему практичних заходів, що чи не найкраще забезпечують передумови для формування творчих здібностей та благополуччя людини. Принциповим моментом неомарксизму є те, що кардинальні політико-економічні зміни в суспільстві безумовно можливі лише тоді, коли людська свідомість звільняється від репресивного мислення.

У європейській історії був напрацьований важливий досвід поділу влади на духовну та політичну, носіями якої були, з одного боку, церква, яка мала особливу значимість у моральному та правовому аспектах, і з іншого – держава. Такий досвід сприяв становленню особливих культурних та інституційних запобіжників подолання тоталітарних тенденцій у людському мисленні та суспільних відносинах. У європейському демократичному суспільстві християнство стає ціннісно-світоглядним підґрунтям тих суспільних інституцій, які виступають необхідною умовою функціонування демократичної системи,

передусім – як засіб захисту від посягань держави на приватне життя особи. Такий суспільний статус християнство здобуває завдяки все більшій втраті ролі політичного гравця, завдяки своєму зверненню до загальнолюдських духовних запитів особистості (щонайменше з часу енцикліки «*Regum novarum*», а більшою мірою – ще з часів Контрреформації).

Мова постає одним з головних провідників цих гуманістичних християнських цінностей. Варто звернути увагу на той історичний факт, що формування ранньомодерної української нації відбувалося значною мірою на християнському (передусім, православному) ґрунті та у тісній взаємодії із культурою центрально- та західноєвропейських країн, які переживали добу виникнення протестантизму та контрреформації, які призвели закономірно до феномену європейського просвітництва. Таким чином, українська мова увібрала значною мірою дух цієї епохи, її цінності, які відбилися як на словнику української мови, так і у текстах її найбільш визначних літературних досягнень.

Більше того, християнство з часів Київської Русі входить до складу вісьових (за Карлом Ясперсом) цінностей духовної освіти українців. Тому неминуче воно, збагатившись цінностями та ідеалами гуманізму Відродження, раціоналізму Просвітництва та сучасними функціональними досягненнями філософії соціальної модернізації, визначальним чином впливає на методологію та ціннісні засади української філософії освіти. Мовна освіта (передусім вивчення української мови), яка набула пріоритету у сучасній Україні також має безумовно спиратися на цю культурну традицію вісьових християнських цінностей, якщо прагне мати широку підтримку українського громадянського суспільства.

ВИСНОВКИ

Відповідно до визначених завдань дослідження, можна виокремити загальні висновки:

1. Концептуалізовано суспільну доцільність пріоритетності утвердження гуманістичних, а не матеріальних цінностей у освіті та вихованні на прикладі обумовленості східної суспільно-економічної моделі східною освітньою моделлю. З іншого боку, існуючі на Заході соціально-філософські концепції освіти націлені на формування та виховання людини, як або інтегрованої в ту чи іншу суспільну систему (з різним рівнем свободи особистості і самоорганізації суспільства, – в залежності від ціннісних установок тієї чи іншої концепції), або, навіть того більше, – лояльної до існуючого ладу. Така інструментальна соціоцентричність все більшою мірою пригнічує розвиток гуманістичних цінностей.

2. Мова як засіб соціальної інтеграції та форма репрезентації національної ідентичності потребує особливого ціннісного обґрунтування – особливо у ракурсі запитів національних систем освіти у процесі їхньої системної трансформації. Виявлена як суспільна, так і освітня потреба

розроблення і впровадження у сучасну філософію освіти методології сучасного розуміння національної ідентичності, центрованої на особистості. Це визначає необхідність послідовної підтримки національної мови як державної у сфері державної мовної політики та забезпечення соціальної інтеграції суспільства.

3. Наявна відмінність у різних традиціях філософії освіти – як в розумінні тих моральних якостей особистості і характеру ціннісної орієнтації, які необхідно у неї сформувати, так і в методах досягнення основної мети виховання і освіти. Приймаючи функціональні завдання напрацьовані у західній філософії освіти, варто звернути увагу на досвід збереження традиційних цінностей, передусім релігійних, який подають східні системи освіти.

4. Українська мова є визначальною серед вісьових цінностей вітчизняної системи освіти. Мовна освіта (передусім вивчення української мови) закономірно набула суспільно-політичного пріоритету у сучасній Україні. Успішність мовної політики, орієнтованої на системне запровадження української мови як базової мови навчання має спиратися також на культурну традицію вісьових християнських цінностей.

5. Ціннісні засади мовної освіти в Україні мають бути власними, а не запозиченими на Заході. При цьому можна орієнтувати пошуки таких засад на приклад побудови буддистської економіки у країнах Сходу. Серединний шлях буддистської економіки гарантує життєздатний розвиток, не пошкоджуючи і не вичерпуючи навколишнє середовище, не завдаючи шкоди людським ресурсам. Буддистська економіка намагається максимально задовольняти потреби шляхом оптимізації споживання, «західна» – орієнтується на максимальне споживання за допомогою оптимізації виробництва. Гонитва за максимальним споживанням вимагає величезних зусиль і ресурсів. Підтримка способу життя, спрямованого на оптимальне споживання, вимагає менших витрат. Так само у мовній політиці: опанування іноземними мовами має бути підпорядковане потребам розвитку української мови.

6. Сучасна соціальна філософія освіти орієнтується на принципи людиноцентризму, забезпечення прав і свобод особистості, пріоритетного розвитку інститутів громадянського суспільства завдяки духовним цінностям, які мають корелюватися з цінностями матеріальними на функціональних та системно-комунікативних засадах.

7. Філософська спадщина Ореста Новицького має бути ширше і глибше вивченою і використаною для потреб філософії освіти – передусім, її ідеї фундаментального обґрунтування прагматичних цінностей духовними.

8. Українська мова постає як мезочинник суспільних інтеграцій, який забезпечує узгодженість інформаційних, аксіологічних та комунікативних завдань мови при наданні освіти. Успішність виконання українською мовою інформативно-комунікативних функцій є критично залежною від виконання нею аксіологічних функцій, що виводить вивчення української мови як безумовний пріоритет системних змін системи освіти України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Статті у фахових виданнях:

1. Чжан Сінь Філософські погляди Ореста Новицького: критики і одностудії/ Чжан Сінь // Гілея: [наук. вісн.]: зб. наук. пр. / голов. ред. В. М. Вашкевич. – К.: ВІР УАН, 2016. – Вип. 115 (№ 12). – С. 126 – 130.

2. Чжан Сінь Проблеми формування личности в філософії Ореста Новицького / Чжан Сінь // Актуальні проблеми філософії та соціології : Науково-практичний журнал / О.: Вид-во Національний університет «Одеська Юридична академія», 2016. – Вип. 14. – С. 122 – 125.

3. Чжан Сінь Орест Новицький: філософ и педагог / Чжан Сінь // Науковий журнал Філософія і політологія в контексті сучасної культури: – Дніпро.: Вид-во Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара.– 2016. – Вип. 4 (13). – С. 150 – 156.

4. Чжан Сінь Взаємозв'язок педагогічних та суспільних завдань сучасної системи освіти / Чжан Сінь // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди. Серія: Філософія: [зб. наук. пр.]. – Х. : Вид-во ХНПУ. – 2017. – Вип. 48 частина II. – С. 198 – 211.

5. Чжан Сінь Філософія і релігія у науковій спадщині Ореста Новицького / Чжан Сінь // Актуальні проблеми філософії та соціології : Науково-практичний журнал / – О.: Вид-во Національний університет «Одеська Юридична академія», 2017. – Вип. 15. – С. 153 – 155.

6. Чжан Сінь Перспективи становлення нової моделі вищої освіти в сучасній Україні / Чжан Сінь // Гілея: [наук. вісн.]: зб. наук. пр. / голов. ред. В. М. Вашкевич. – К.: ВІР УАН, 2017. – Вип. 122 (№ 7). – С. 339 – 343.

7. Чжан Сінь. Еволюція філософсько-світоглядних поглядів Ореста Новицького/ Чжан Сінь // Гілея: [наук. вісн.]: зб. наук. пр. / голов. ред. В. М. Вашкевич. – К.: ВІР УАН, 2017. – Вип. 117 (№ 2). – С. 136 – 139.

8. Чжан Сінь. Освіта як одна з основних комунікативних складових соціалізації особистості / Чжан Сінь // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 7. – Випуск 37 (50). – 2017. – С. 154 – 163.

Публікації в іноземних виданнях:

1. Чжан Сінь Духовные и экономические основания самоидентификации личности // Человек, культура, общество: Международный научный альманах [Сборник научных трудов]. – Пенза: ПГУАС, 2017. – 164 с. – С. 153 – 160.

АНОТАЦІЇ

Чжан Сінь Репрезентація національної ідентичності у просторі сучасної освіти. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук зі спеціальності 09.00.10 – філософія освіти. – Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди. – Харків, 2017.

Дисертація присвячена визначенню особливостей та основних тенденцій самоствердження національної ідентичності у наднаціональних освітніх просторах. У роботі концептуалізовано трансверсальні мовні репрезентації національної ідентичності у глобальному і локальних просторах сучасної освіти. Проаналізовано освітню модель, орієнтовану на формування ідентичності особистості на засадах оптимізації її споживчих потреб (на прикладі суспільств буддистської економіки), на протигагу освітньої моделі, орієнтованої на штучну максимізацію споживчих потреб особистості (характерну для західних суспільств). Визначено, що збереження і ствердження національної ідентичності у глобальному освітньому просторі через її мовні репрезентації може здійснюватись як за моделлю мовної закритості (капсуалізації), так і через трансверсальні комунікативні переходи у глокалізованих освітніх просторах з розширеною мережею інтеркультурних освітніх комунікацій. Концептуалізовано суспільну доцільність пріоритетності утвердження гуманістичних, а не матеріальних цінностей в освіті та вихованні на прикладі обумовленості східної суспільно-економічної моделі східною освітньою моделлю. Українська мова постає як мезочинник суспільних інтеграцій, який забезпечує узгодженість інформаційних, аксіологічних та комунікативних завдань мови при наданні освіти.

Ключові слова: освітній простір, національна ідентичність, глобалізація, мовні репрезентації, східна освітня модель, гуманістичні цінності, інтеркультурна освітня комунікація.

Чжан Сінь Репрезентация национальной идентичности в пространстве современного образования. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.10 – философия образования. – Харьковский национальный педагогический университет имени Г. С. Сковороды. – Харьков, 2017.

Диссертация посвящена определению особенностей и основных тенденций самоутверждения национальной идентичности в наднациональных образовательных пространствах. В работе концептуализовано трансверсальные языковые репрезентации национальной идентичности в глобальном и локальных пространствах современного образования. Проанализировано образовательную модель, ориентированную на формирование идентичности

личности на основе оптимизации ее потребительских нужд (на примере обществ буддистской экономики), в противовес образовательной модели, ориентированной на искусственную максимизацию потребительских потребностей личности (характерную для западных обществ). Есть разница в разных традициях философии образования - как в смысле тех нравственных качеств личности и характера ценностной ориентации, которые необходимо в нее сформировать, так и в методах достижения основной цели воспитания и образования. Принимая функциональные задачи наработанные в западной философии образования, стоит обратить внимание на опыт сохранения традиционных ценностей, прежде всего религиозных, который подают восточные системы образования.

Определено, что сохранение и утверждение национальной идентичности в глобальном образовательном пространстве через ее языковые репрезентации может осуществляться как по модели языковой закрытости (капсуализации), так и через трансверсальные коммуникативные переходы в глокализованных образовательных пространствах с расширенной сетью интеркультурных образовательных коммуникаций. Концептуализовано общественную целесообразность приоритетности утверждения гуманистических, а не материальных ценностей в образовании и воспитании на примере обусловленности восточной общественно-экономической модели восточной образовательной модели.

В диссертации уточнено понятие множественной идентичности (*multiple identity*), оно не противоречит понятию национальной идентичности, а фиксирует языковое многоголосие ее национальных репрезентаций в глобальном образовательном пространстве, обоснованно требование соблюдения горизонтальных связей между этими репрезентациями и предотвращения их иерархического структурирования, которое может повлечь разрушение демократических устоев общественной жизни. Обоснована роль религиозных ценностей в постсекулярных обществах, которые латентно смягчают риски множественной идентичности в образовательном пространстве мультикультурных обществ и позволяют осуществить интеграцию национальных систем образования в наднациональные образовательные пространства без потери национальной идентичности. Уточнено гуманистический характер современной социально ориентированной философии образования, а именно - духовную роль языка как средства установления диалогических, доверчивых и демократических отношений в педагогическом процессе как процессе формирования личности и подготовки будущих социальных изменений средствами образования. Язык как средство социальной интеграции и форма репрезентации национальной идентичности требует особого ценностного обоснования - особенно в ракурсе запросов национальных систем образования в процессе их системной трансформации. Выявлено как общественную, так и образовательную потребности разработки и

внедрения в современную философию образования методологии современного понимания национальной идентичности, центрированной на личности. Это определяет необходимость последовательной поддержки национального языка как государственного в сфере государственной языковой политики и обеспечения социальной интеграции общества. Украинский язык является определяющим среди осевых ценностей отечественной системы образования. Языковое образование (прежде всего изучение украинского языка) закономерно является общественно-политическим приоритетом в современной Украине. Успешность языковой политики, ориентированной на системное введение украинского языка как базового языка обучения должно опираться также на культурную традицию осевых христианских ценностей.

Украинский язык предстает как мезофактор общественных интеграций, который обеспечивает согласованность информационных, аксиологических и коммуникативных задач языка при предоставлении образования. Успешность выполнения украинским языком информационно-коммуникативных функций является критически зависимым от выполнения им аксиологических функций, это обуславливает изучение украинского языка как безусловный приоритет системных изменений системы образования Украины.

Современная социальная философия образования ориентируется на принципы человекоцентризма, обеспечения прав и свобод личности, приоритетного развития институтов гражданского общества благодаря духовным ценностям, которые коррелируют с ценностями материальными на функциональных и системно-коммуникативных началах.

Обоснована актуальность идей Ореста Новицкого о духовных устоях самоидентификации личности, в частности - ценностная реабилитация религии в ее примирении с философией как неотъемлемого элемента воспитания личности с высоким уровнем мировоззренческой культуры. Философское наследие Ореста Новицкого должно быть шире и глубже изученной и использованной для нужд философии образования - прежде всего, идеи фундаментального обоснования прагматических ценностей духовными.

Ключевые слова: образовательное пространство, национальная идентичность, глобализация, языковые репрезентации, восточная образовательная модель, гуманистические ценности, интеркультурная образовательная коммуникация.

Zhang Xin Representation of national identity in the space of modern education. - Manuscript.

Thesis for the degree of Candidate of Philosophy in specialty 09.00.10 – philosophy of education. – H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. – Kharkiv, 2017.

The thesis is devoted to defining the peculiarities and main tendencies of national identity self-affirmation in supranational educational spaces. In the thesis, the

transversal language representations of national identity in the global and local spaces of modern education are conceptualized. The educational model oriented on identity formation of an individual based on optimization of his consumer needs (as exemplified in the Buddhist economy society) in contrast to the educational model oriented on the artificial maximization of consumer needs of an individual (peculiar for Western societies), is analyzed. It is determined that the preservation and assertion of the national identity in the global educational space through its linguistic representations can be performed both through the language closure model (encapsulation) and transversal communicative transitions in the globalized educational spaces with an expanded network of inter-cultural educational communications. It is conceptualized the social expediency of prioritized establishment of humanistic rather than material values in education, as exemplified in the dependence of the eastern socioeconomic model from the eastern educational model. The Ukrainian language appears as a mezzanine of social integration, which ensures the coherence of the informational, axiological and communicative tasks of the language when providing education.

Keywords: educational space, national identity, globalization, language representations, eastern educational model, humanistic values, inter-cultural educational communication.